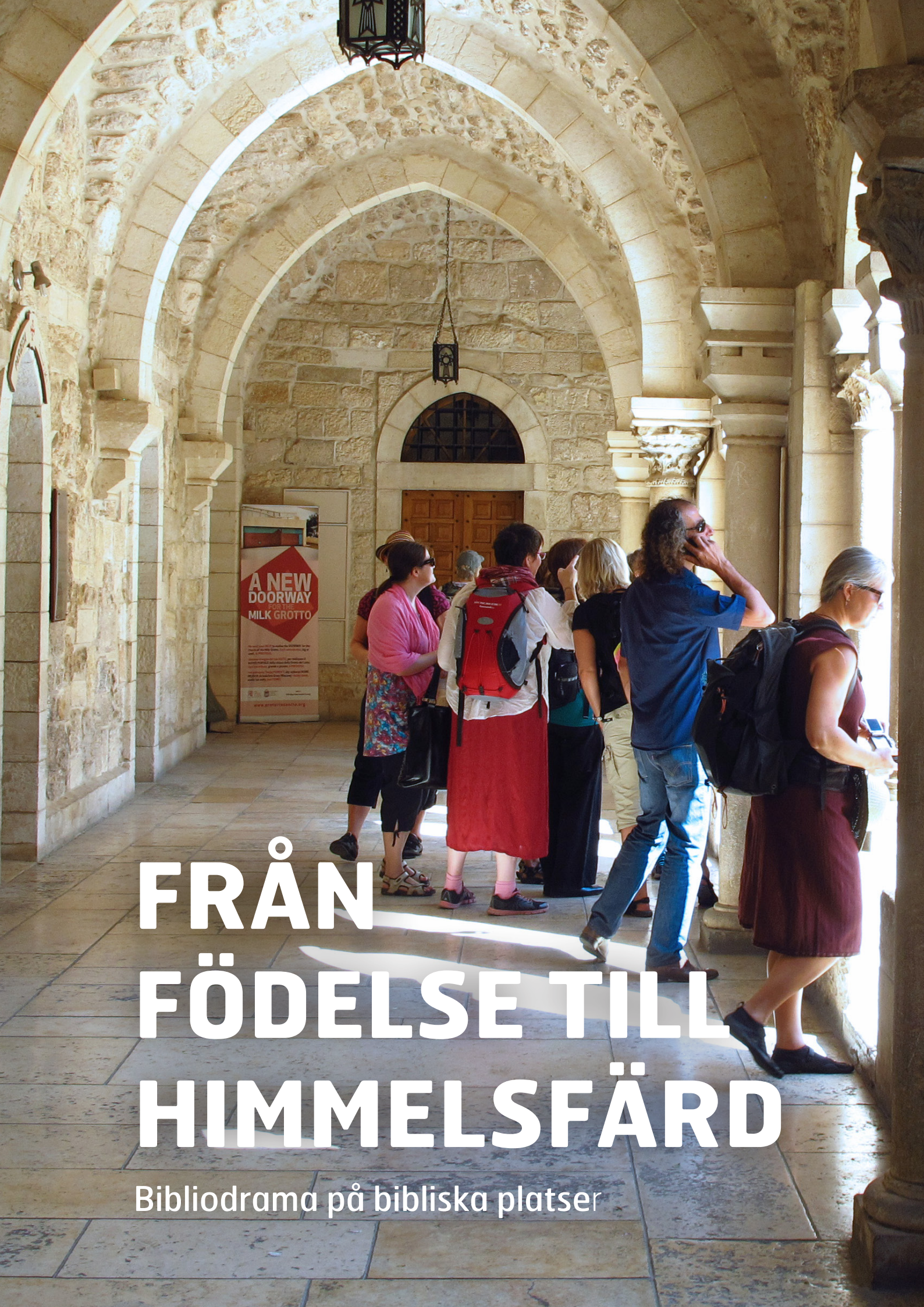

FRÅN FÖDELSE TILL HIMMELSFÄRD

Bibliodrama på bibliska platser

Tänk att få höra julevangeliet läsas på taket till Birgittaystrarnas gästhem i Betlehem. Att liksom den heliga Birgitta få besöka födelsegrottan, dit pilgrimer har färdats sedan 300-talet. Tänk att få göra bibliodrama i födelsekyrkan och på Herdarnas äng i Beit Sahour! Följ med gruppen av svenska deltagare som fick uppleva de bibliska texterna och platserna med hjälp av bibliodrama!

»Jag kan inte tänka mig ett bättre sätt att uppleva de bibliska platserna«, sa en av deltagarna efter bibliodramaresan till Israel och de palestinska områdena som ägde rum i oktober 2013. Resan hade arrangerats av studieförbundet Bilda och Bibliodramasällskapet i Sverige. Reseledare var Bildas resepedagog Petra Falk, med Mellanöstern som specialområde, och bibliodramaledaren Anna Gradin. I bagaget hade ledarna med sig erfarenhet av samarbete kring en liknande resa 2008. De nio deltagarna kom från olika delar av landet, och alla utom en hade varit med om bibliodrama tidigare. Jag som skriver har varit Bibliodramasällskapets kontaktperson i planeringsarbetet och blev engagerad i projektet på ett tidigt stadium.

BIBLIODRAMA KRING HÄNDELSER I JESU LIV

Idén med denna annorlunda pilgrimsresa var att göra bibliodrama kring texter om Jesu liv – från födelse till himmelsfärd – på platser som traditionen förknippar med dessa händelser. Den stora frågan var hur deltagarnas upplevelser skulle påverkas av mötet mellan platsen, texten, de bibliodramatiska metoderna och gruppen. Ett syfte med resan var att deltagarna skulle få möta människor från olika sidor av den långvariga konflikten i området och höra deras berättelser. På vilket sätt skulle dessa berättelser i sin tur påverka förståelsen av texterna? Ytterligare en dimension fanns i avsikten att genom resans pedagogiska upplägg utforska de gemensamma förhållningssätten i pilgrimstanken och bibliodrama.

BILDAS STUDIECENTRUM I JERUSALEM

Bildas studiecentrum i Jerusalem var en given förutsättning för förberedelsen och genomförandet av bibliodramaresan. Studiecentret har stor erfarenhet av att planera resor för studiegrupper som syftar till att ge deltagarna en fördjupad och mångsidig inblick i landets kultur och historia samt dagens politiska och sociala situation. Studiecentrets administratör Hania gjorde en stor insats i planeringen för att resan skulle återge händelserna i Jesu liv i kronologisk ordning, vilket var ett oeftergivligt krav från bibliodramaledarens sida.

FÖRBEREDELSE

Grupprocessen inleddes redan sex veckor före avfärd genom en nätcirkel på Bilda Online, där deltagarna kunde börja lära känna varandra, uttrycka sina förväntningar på resan och få praktisk information. Tankar delades kring frågor som var betydelsefulla för resans syfte, till exempel pilgrimstanken. I förberedelsen ingick även en bibliodramainspirerad övning kring texten om Marias kallelse, som blev det första försöket till bibliodrama på nätet.¹ Förberedelsen genom nätcirkeln skulle få stor betydelse för gruppsammanhållningen under resans gång. Avslutningsreflektioner och utvärdering gjordes även i nätcirkeln efter hemkomsten.

¹ Se artikel av Anna Gradin, »Att mötas utan att träffas – Bibliodrama på nätet« ur *Handbok i bibliodrama. När ord möter liv*. Argument förlag, 2014.

Första rundan hölls efter incheckningen på Arlanda, då den lilla mannaasken med dagens tema skickades runt.

PEDAGOGISKA RAMAR

Pilgrimsresan i Jesu fotspår började i födelsestaden Betlehem och gick via Jeriko och Frestelsernas berg till Jerusalem, skådeplatsen för de dramatiska händelserna i samband med Jesu korsfästelse och död. Under veckan fick gruppen vara med om tio korta bibliodraman »på plats« som varade mellan en och en och en halv timme. Enkla metoder med runda, textläsning, korta rollspel, samtal, skrivande och avslutande runda varierades av bibliodramaledaren så att varje bibliodrama ändå upplevdes som speciellt.

Varje dag inleddes med samling som ofta bestod av dagens tema, lägesrunda, kroppslig uppvärmning samt information om dagens program. Även på kvällen samlades gruppen till gemensam reflektion kring dagens upplevelser. Som rolig och effektiv uppvärmning inför kvällssamling-

arna använde Anna sina magiska, uppskruvade sjalar, som alltid lyckades få oss deltagare att kasta oss ut i dans och lek, hur trötta vi än var efter dagens intensiva program. Under kvällssamlingarna erbjöds olika skapande aktiviteter med hjälp av material som Anna tagit med, samtalskort, omslagspapper, färgad kartong, tyger, band, knappar, saxar, lim, kriterior med mera.

KALLELSE

Tidigt söndag morgon träffades gruppen och ledarna på Arlanda. Efter incheckning samlades vi på golvet i avgångshallen för den första rundan. Det märktes att förväntningarna var stora. En liten gammaldags »mannaask« med dagens tema Kallelse skickades runt. Ja, visst var vi kallade och hade tackat ja till äventyret som låg framför.

Några av olivträden i dalen mellan Beit Sahour och Betlehem kan vara 2 000 år gamla.

FÖDELSESTADEN BETLEHEM

Vår resa i Jesu fotspår började med två upplevelserika dagar i födelsestaden Betlehem där vi inkvarterades i Birgittasystrarnas gästhem. Till vår hjälp hade vi en kristen palestini-er som guide. Salims berättelser under de två dagarna och hans generositet att dela med sig från hjärtat om de kristna palestiniernas situation och deras insatser för att bevara de heliga platserna åt eftervärlden, gjorde ett oerhört intryck på alla i gruppen. Bara genom att berätta att yrket som guide till de heliga platserna har gått i arv i vissa släkter i Betlehem sedan urkristen tid öppnade vår guide upp ett helt nytt perspektiv.

FRÅN SLÄKTE TILL SLÄKTE - MARIAS LOVSÅNG

Resans första bibliodrama ägde rum på en sluttning i den lilla grannstaden Beit Sahour. Namnet betyder *De som sover sent på natten* med hänvisning till herdarna. På vä-

Den färska olivoljan gav träkorset en mjuk gulaktig färgton.

gen dit berättade Salim att en del av olivträden nere i dalen förmodligen är 2 000 år gamla. På sluttningen med utsikt över Betlehem samlades gruppen i cirkel för att läsa Marias lovsång (Luk 1:46–55). Anna påminde om mötet mellan Maria och ängeln Gabriel som gruppen utforskat tillsammans i nätcirkeln. I textläsningen huller om buller fastnade jag för »från släkte till släkte«, ett givet val efter vad Salim berättat, upplevde jag. Petra öppnade en kasse och lade ut sandpapper och en hög med oslipade kors av olivträ. Vi fick välja ett kors, ta med lite sandpapper och sätta oss på en plats i sluttningen för att slipa våra kors. Sittande vid roten på ett olivträd och med doften av färskt trä i näsan lät jag händerna bearbeta skrovliga ytor. I korsets hack och ojämnheter, dess mörka

och ljusa stråk, kunde jag känna igen mitt eget liv. Nere i dalen syntes de gamla olivträden, som skördats i generationer på samma sätt som Sa-

lim berättat att han just skördat sina olivträd. Medan skymningen föll, tändes gatubelysningen i staden på kullen mittemot. På himlen syntes en ensam stjärna.

Efter en stund samlades gruppen i cirkel igen. Petra vandrade, likt en prästinna, runt med en liten skål med färskpressad olivolja från Salims egen trädgård. Var och en kunde doppa en servett i den väldoftande oljan och gnida in sitt eget träkors, som då fick en gyllengul färg. Alla kors såg olika ut på grund av den speciella ådring som finns i olivträet. Vi fick Bildas lilla anteckningsbok och en penna i handen samt en stund för att skriva ner vad som kommit till oss under övningen. »Hur ser din lovsång ut?« var frågan. I den avslutande rundan hade vi möjlighet att dela några tankar med gruppen. Korsen skulle följa oss under den fortsatta resan och spela en viktig roll under vandringen på Via Dolorosa.

PILGRIMENS NYCKLAR

Under den första kvällssamlingen gjorde gruppen ett kontrakt om sekretess och andra förhållningssätt som gällde för hela resan. Mitt på golvet lade Anna en ceriserosa tygväska, på vilken hon strödde ut små inplastade kort i olika färger som återgav pilgrimens sju nycklar – andlighet, långsamhet, frihet, enkelhet, bekymmerslöshet, delande och tystnad. Vi inbjöds att välja det pilgrimsord som talade till oss just då. Med hjälp av de dansande sjalarna fick vi uttrycka vårt ord i mötet med varandra. Bekymmerslöshet gav just då genklang hos mig. I en avslutande runda fick var och en berätta om sitt pilgrimsord och varför vi valt just det ordet.

FÖDELSE

Efter frukosten på måndagen samlades gruppen på takterassen med vid utsikt över hela staden.

Ledord. Pilgrimens sju nycklar följde deltagarna genom hela resan.

Grottan invid Herdarnas äng har använts av boskapsherdar som skydd mot väder och vilda djur i årtusenden.

Födelse var dagens tema och här fick vi höra berättelsen om hur Jesus föddes i staden Betlehem. Under dagens lopp delade guiden Salim med sig av det som kallas Det femte evangeliet, nämligen den muntliga traditionen, som genom århundradena bevarats av de kristna på platsen. På förmiddagen gjorde gruppen ett kortare besök i Födelsekyrkan, världens äldsta kyrka som fortfarande är i bruk som lokal kyrka. Därefter besöktes L'Arche i Beit Sahour, ett centrum där förståndshandikappade ungdomar från både kristna och muslimska hem får arbete och social träning. Vi hann denna förmiddag även med en kooperativ butik för rättvis handel som tillverkar och säljer snidade souvenirer av olivträ. Tillverkning av julkrubbor är en stor industri i trakten och ger många arbetstillfällen.

HERDARNAS ÄNG

Herdarnas äng i Beit Sahour är det är öppna området i dalen, och traditionen säger att det var här som herdarna såg änglaskaran. Nedanför

fransiskanernas kyrka kommer man till en plattform med vid utsikt över dalen. Salim visade oss hur den 22:a israeliska bosättningen byggts upp på sluttningen mittemot. Som en kniv genom landskapet på andra sidan dalen går genomfartsvägen som skyddar bosättningen, omgiven på var sida av dubbla ogenomträngliga taggtrådstängsel.

»Det har funnits en herdekultur här sedan mer än 3 000 år, ja, sedan Boas och Ruths tid, Davids förfäder. Kanske till och med David som ung pojke vallade sina får här«, antydde Salim. Han ledde oss ner i en stor underjordisk grotta alldeles nedanför utsiktsplattformen. Grottan har troligen använts av boskapsherdar som skydd mot väder och vilda djur i årtusenden. »Här ska vi göra bibliodrama«, meddelade Anna.

BIBLIODRAMA OM HERDAR OCH ÄNGLAR

I grottan fanns gott om utrymme för fysisk uppvärmning. Gruppen fick några minuter för att upptäcka grottan, som nu var ett avskilt

rum för vårt bibliodrama. Därefter lästes texten – julevangeliets berättelse om herdarna som vaktade sin hjord om natten och änglarna som prisade Gud för det nyfödda barnet i krubban (Luk2:8–20). Stående i tät cirkel trängde gruppen ihop sig längst in i grottan, och alla valde en roll ur texten. Min roll blev Marias hjärta. I dramat som utspelade sig visade det sig att allt rymdes i Marias hjärta – ängeln Gabriels och herdarnas vaggång till det lilla barnet och den himmelska härens lovsånger, ja, hela kosmos. Medan vi gjorde vårt bibliodrama kom andra grupper in i grottan, men när de såg att vi var mitt uppe någonting obegripligt, gick de ganska

barriären brutalt påminde om segregationens verklighet. Hur länge ska freden som änglarna sjöng om dröja i det bibliska landet?

TAGGTRÅDSBARRIÄREN OCH MUREN

Salim tog oss nu till en plats, där man har god utsikt över barriären och den väldiga bosättningen på kullens topp. Taggtråds känslan fortsatte att borra sig in, medan Salim redogjorde för vilka konsekvenser byggandet av den åtskiljande barriären har fört med sig för den palestinska befolkningen.

På sina ställen består barriären av en åtta meter hög mur som går rakt igenom staden Bet-

Graffiti målningarnas drastiska protestbudskap kändes som ett knytnävsslag i magen.

snart. Efter spelet följde en stunds skrivande ute på klipphällen med den vidunderliga utsikten över dalen och barriären som delar landskapet mitt itu. Bibliodramat avslutades med en runda, då alla kunde dela något av sina upplevelser. Jag var fylld av kluvna känslor. I rollen som Marias hjärta kände jag hur mitt eget hjärta vidgades till nästan kosmiska dimensioner, medan åsynen av

lehem. Vi åkte till det ställe där muren löper någon kilometer utmed en gata, som vi passerat redan föregående dag. Att vandra utmed muren, full av graffiti målningar med drastiska protestbudskap, var som att få ett knytnävsslag i magen. Jag kunde inte med mitt intellekt tolka de starka bilderna, de gick rakt in i känslan. I en souvenirbutik såg vi julkrubbor, där en hög mur

placerats mellan den lilla familjen och de herdar och vise män som kommit för att besöka dem. I butiken kunde man köpa vykort över målningar på muren: Monalisa med kulspruta på axeln, frihetsgudinnan som gråter över barnen i Betlehem, jultomten som bräcker muren med karatesparkar. Konstens triumf över politikens vanvett eller julbudskapet som politiskt argument?

FÖDELSEGROTTAN

Fyllda av upplevelser återvände gruppen till Betlehem och födelsekyrkan, där vi sa farväl till Salim. Vid den här tiden på dagen ringlade långa köer av besökare som ville se födelsegrottan. För att vi skulle slippa stå i kö hade Salim rått oss att använda bakvägen ner till födelsegrottan. Mot strömmen gick vi i små grupper för att se de tre platserna som traditionen pekar ut, krubban där Jesusbarnet lades, altaret där de vise männen ställde sina gåvor och platsen med den fjortonuddiga stjärnan där Maria födde sitt barn. »Skynda, skynda«, manade pådrivande ordningsmän. »Ingen får stanna, gå vidare, gå

vidare.« På några minuter var den smått överkliga upplevelsen över, och gruppen återsamlades på kyrkans innegård. Även om besöket i födelsegrottan blev kort, väckte det starka känslor hos mig som följde med in i nästa bibliodrama.

BIBLIODRAMA OM JESU FÖDELSE

Gruppen drog sig in i ett hörn mot en av pelaraderna och bildade en cirkel med axlarna tätt intill varandra. I en runda delade vi dagens upplevelser. Till ljudet av den muslimske böneutroparens maning till kvällsbön läste vi texten om Jesu födelse. »Medan de befann sig där var tiden inne för henne att föda, och hon födde sin son, den förstfödde.« Anna skickade runt en skulptur av olivträ av den heliga familjen som hon inköpt tidigare under dagen. Vid platsen för Marias hjärta fanns ett hjärtformat märke. »Vad rör sig i Marias hjärta just nu?« frågade Anna. »Gå in i roll som Maria, sitt ner en stund och skriv ner vad som hänt.« Vi spred ut oss på innergården för en stunds skrivande. Pilgrimsgrupper från världens alla hörn rörde sig i pelargångarna trots

Vandringen uppför den dammiga serpentinvägen till Frestelsernas berg blev en verklig uppvärming till bibliodramat om Jesu tre frestelser.

Klipppdomens gyllene kupol från Birgittasystrarnas gästhem på Olivbergets baksida.

Petra hälsar välkommen till Bildas studiecentrum alldeles intill Jaffaporten.

Lars Lingius tog med gruppen upp på taket för att beskriva Jerusalems stadsbild där Klippdomens kupol alltid står i centrum.

att det snart var stängningsdags. En halvmåne lyste över huvudet på Hieronymos² staty. »Genom din egen själ ska det gå ett svärd«, sa den gamle Symeon till Maria, Jesu mor. Orden gav mig en stark identifikation med modern som fick se sitt förstfödda barn dö utan att kunna göra något för att rädda honom. Dagens alla motsägelsefulla upplevelser rann ner på pappret. Det hade blivit mörkt och kyrkan skulle stängas. Efter avrollning återsamlades gruppen på torget utanför kyrkan för ett kort gruppsamtal och därefter en avslutande runda. Bekymmerslöshet, det pilgrimsord jag valt under gårdagen, kändes inte längre aktuellt. Dagen avslutades med en sångstund nere i Birgittasystrarnas vackra grottkapell.

BEKRÄFTELSE

Tanken med tisdagens program var att från Jesu födelse gå vidare till början av hans offentliga gärning, dopet vid Jordan och frestelsen i öknen – ett tidshopp på trettio år. Efter relaxande bad i Döda havet skulle vi besöka den ortodoxa dopplatsen vid Jordanflodens strand och göra ett bibliodrama om Jesu dop. Vägen var tyvärr avstängd, så det blev inget sådant bibliodrama. Förmiddagens bad i Döda havet fick i stället symbolisera vattnets renande kraft. I stället begav vi oss direkt till Frestelsernas berg utanför Jeriko, den plats där Jesus enligt traditionen tillbringade fyrtio dagar ute i öknen utan att äta och dricka.

² Munken Hieronymos översatte Bibeln från gammalhebreiska och grekiska till latin, den så kallade Versio Vulgata. Han levde i en av födelsekyrkans grottor från 384 e Kr och är begravd här.

Uppe på bergssidan intill ett gammalt kloster ligger ett par moderna restauranger, dit gruppen vandrade utmed den dammiga serpentinvägen. Det var mitt på dagen och mycket varmt. Runt omkring bredde det karga rödaktiga ökenlandskapet ut sig. Jag kände av tröttheten och långsamheten i kroppen. Vandringen uppför berget blev på det sättet en verklig »uppvärmning« för texten om Jesu tre frestelser i öknen. Inne i en av restaurangerna läste gruppen först tillsammans texten om hur Jesus döptes i Jordandalen. Därefter följde ett bibliodrama om hur Jesus frestades i öknen (Matt 4:1–11). Dagens upplevelser förde mig tillbaka till mitt eget livs ökenvandringar, tider av väglöshet, tomhet, torka, törst och brist, samtidigt som doptextens bekräftelse »du är min älskade son/dotter« påminde om kärleksidentiteten, evangeliets kortversion.

Vår färd fortsatte till Jerusalem, staden som Jesus vid flera tillfällen besökte tillsammans med sina lärjungar. Inre bilder av lärjungaskaran som vandrar till fots upp mot Jerusalems kullar dök upp, säkert en mödosam vandring, men staden lockade med sin tjuskraft – då som nu. Vi skulle även här bo i Birgittasystrarnas gästhem. Efter dagens ökenvandring blev långsamhet mitt nya pilgrimsord. Starka känslor kring palestiniernas utsatthet dröjde kvar efter gårdagens möte med muren i Betlehem.

UPPDRAG

Onsdagens förmiddag ägnades åt ett studiebesök på Bildas studiecentrum alldeles intill Jaffaporten, dit vi tog oss efter en vandring genom de muslimska och de kristna kvarteren i Gam-

Collage med fraser ur bönen Fader vår på golvet i en grotta som troligen fanns på Jesu tid.

la stan. Föreståndaren Lars Lingius berättade om studiecentrets historia, dess kontaktnät och verksamhet. »Man påverkas starkt av att bo i denna splittrade stad«, sa Lars. »Tro inte att ni ska försöka få situationen i Jerusalem att gå ihop, för det gör den inte«, var hans råd till oss. Lars tog oss med ut på taket för att beskriva vad vi såg och samtidigt ge några viktiga historiska fakta, ett bra sätt att få överblick både över staden och historien. Mitt framför oss kunde vi se Klippdomens gyllene kupol, så central i Jerusalems stadsbild. Jag kunde inte upphöra att fascineras av dess skönhet.

PÅ TOPPEN AV OLIVBERGET

Olivberget, som vi hade sett från studiecentrets tak, nämns ofta i evangelierna som en plats dit Jesus och hans lärjungar begav sig när de behövde dra sig tillbaka från stadens larm. Vårt näs-

ta mål var nu Fader Vår-kyrkan uppe på Olivbergets topp. Utmed kyrkans pelargångar och innergårdens murar finns bönen Fader vår på jordens alla språk med texten inbränd i kakelplattor. Efter mycket sökande hittade jag till min stora glädje min barndoms första språk, det indiska språket marathi. Att få se bönen Fader vår på världens alla språk väckte till liv den bibliska visionen av Jerusalem som en plats där alla nationer en gång ska samlas i fred.

BIBLIODRAMA OM FADER VÅR

Gruppen samlades först kring den svenska versionen av Fader vår för att gemensamt läsa texten (Matt 6:9–13). Bibliodramat hölls i en grotta som ligger under den bysantinska kyrkans innergård. Man är säker på att grottan fanns på Jesu tid, och man tror att grottan hade betydelse som samlingsplats för de första kristna. Vi fick välja

ett ord eller en fras ur texten, gå runt och viska det, säga det på olika sätt, ta i med hela kroppen och ge det ljud. Det blev till en improviserad sångkör. »Ta in i ordet i kroppen, vilka impulser kommer, hitta en rörelse«, fortsatte Anna. »Bilda grupper om tre, låt rörelserna mötas lekfullt och skapa något gemensamt.« Grupperna presenterade sina rörelsescener. Därefter gjorde var och en ett collage av sitt ord med hjälp av kartongpapper och kritor. Vi spred ut oss på innergården för att skriva ner vad som hände med det valda ordet. Reflektionerna delades i samma grupper som skapat rörelsescenen. »Låt ditt rike komma« var frasen jag valde. Orden förde mig via dansrörelserna inåt och utåt, in i hjärta och mage, ut i fötter och fingerspetsar. Låt fredens rike komma till staden där vi är, blev min bön. Bibliodramat avslutades inne i grottan med runda då alla kunde säga något om vad vi tog med oss från texten.

TILL FOTS NERFÖR OLIVBERGET

Precis som Jesus och hans lärjungar brukade vandra från Olivberget och in till staden, fortsatte gruppen nu till fots den branta gångvägen ner till Getsemane trädgård. Vi började närma oss de dramatiska händelserna under de sista dagarna av Jesu liv. Framför våra ögon bredde den mytomspunna staden Jerusalem ut sig med sin mäktiga stadsmur och Klippdomens glänsande kupol i centrum. På Jesu tid måste templet ha intagit samma dominerande plats, tänkte jag. Promenaden tog bara tjugo minuter.

GETSEMANE TRÄDGÅRD

Inne i Getsemane trädgård fick gruppen tjugo minuter på sig att vandra runt bland »de tysta vittnena« – de tvåtusenåriga olivträden som kan ha bevittnat Jesu ångestfyllda bönekamp, innan han greps av översteprästens polisgarde, förrädd av en av sina egna. Inne i Ångestens basilika eller

Staden Jerusalem med sin mäktiga stadsmur. På Jesu tid måste templet ha intagit samma dominerande plats som Klippdomen gör i dag.

Efter bibliodramat i trädgården vid Getsemane fanns tid för reflektion i stillhet och tystnad.

Alla nationers kyrka hade en grupp eritreanska kvinnor samlats till bön.

Att göra bibliodrama inne i det välbesökta Getsemane skulle ha varit svårt med tanke på alla besökare som trängdes där. Sedan tidigare kände Anna till trädgården som ligger på andra sidan gatan. Där hade en tid bokats då gruppen kunde vara ostörd inne i ett avskilt hörn av trädgården. Vi slog oss ner i cirkel i halvskuggan och läste texten om Jesus i Getsemane (Luk 22:39-46). "Sedan gick han ut ur staden och begav sig som vanligt till Olivberget, och lärjungarna följde med." Inne i trädgården utspelades sedan scener från texten med rollerna Jesus, lärjungen och ängeln. Det märktes att alla var inne i sitt eget livs Getsemane. Efteråt gavs en stund att sit-

ta ner och skriva ner sina tankar. Runt omkring hördes böneutroparens maning till bön, bilar bullrade och tutade och kråkor kraxade från träden. För mig blev det så tydligt att livet fortsätter här och nu, även runt platsen för Jesu ångestbön för tvåtusen år sedan. Här – precis som på många andra ställen i världen – lider människor varje dag och utsätts för prövningar, orättvisor, förnedring, otrygghet, segregation, våld. Minnen från besöket i Betlehem trängde sig på. Vad är uppdraget? Jo, att som olivträden vara ett vittne om människors kamp och utsatthet. Ändå – efter en intensiv dag började lärjungen känna sig trött. Mot kvällen tyckte jag att mitt pilgrimsord stavades som delande ju mer vi lärde känna varandra i gruppen.

RELATIONER

Torsdagens tema var relationer och programmet hade fokus på att lära mer om den judiska trostraditionen. På förmiddagen skulle vi få guidning genom Jerusalems judiska stadsdelar av en svensk guide och på eftermiddagen skulle vi besöka Elijah Interfaith Institute för att göra bibliodrama med judiska deltagare. På kvällen skulle vi återvända till Bildas studiecentrum och lyssna på två medlemmar i Bereaved families.

VANDRING GENOM DE JUDISKA STADSDELARNA

Svenska Sara som guidade oss genom den judiska trostraditionen är jurist med internationell folkrätt som specialitet. Hon konverterade till judendomen under sin studietid och är bosatt i Jerusalem sedan ett tiotal år tillbaka. Det kändes som en stor förmån att vi i gruppen fick ta del av Saras perspektiv och erfarenheter som hon delade generöst med oss. Vandringen med henne gav insikter i judisk ortodox andlighet genom besök vid Västra muren och Rambansynagogan. Vi gick ut från Gamla stan genom Sionsporten som än i dag är förknippad med ett nationellt trauma för det judiska folket. 1948 fördes nämligen invånarna i den judiska stadsdelen ut ge-

nom Sionsporten och deporterades till Jordanien som krigsfångar. På den gamla stationen, The Kitchen Store, åt vi lunch. Under tiden uppmuntrade Sara oss att ställa frågor om allt vi ville veta om judisk tro.

SVÅRA FRÅGOR

Sara var öppen och beredd att diskutera svåra frågor. Som jurist i internationell folkrätt dolde hon inte heller sin egen kluvenhet inför »barriären«. »Säkerhetsfrågan står högst upp på dagordningen i politiken, och då får andra frågor som välfärd och barnomsorg läggas åt sidan. Det går inte att bortförklara att byggandet av barriären har inneburit att vi inte har haft några självmordsattacker i Jerusalem sedan 2006«, förklarade Sara. Hon menade att trycket från omvärlden inte når in under skinnet på israelerna. De märker inte så mycket av muren. På den israeliska sidan har man lagt upp jord ända upp till murens kant och gjort vackra planteringar. Det är på den palestinska sidan som muren blir påtaglig. »För de ortodoxa judarna är det viktigt att ha sin egen stat, där man kan leva sitt liv enligt sin religion.« När lunchen var över tog Sara farväl med orden: »Nu ska jag hem och laga mat till sabbaten som infaller i morgon.«

Vår svenska guide Sara delade generöst med sig av sina kunskaper om judisk tro och judiskt liv.

Den här torsdagen firades Bar Mitzva, den judiska »konfirmationen«, för flera unga pojkar vid Västra muren.

BIBLIODRAMA MED JUDISKA DELTAGARE

Nästa punkt på programmet var att vi skulle besöka Elijah Interfaith Institute, en judisk organisation som arbetar för att möjliggöra interreligiös dialog lokalt och globalt. Vår grupp fick träffa Yael Untermann och fem andra judiska deltagare för en timmes bibliodrama enligt bibliologmetoden. Det som verkligen grep tag i de svenska deltagarna var när Yael inbjöd till att gå in i roll som staden Jerusalem. Vad upplever staden Jerusalem idag? Frågan låg så nära gruppens upplevelser under dagen. En av de svenska deltagarna gick fram och gestaltade den splittrade och plågade staden och satte på det viset ord på känslor som rörde sig inom den svenska gruppen. Här på institutet fick gruppen namnet Bibliodrama Ladies, ett namn som vi snabbt tog till oss.

PERSONLIGA BERÄTTELSE

På kvällen begav vi oss tillbaka till Bildas studiecentrum för att möta två personer från organisationen Bereaved families, familjer som förlorat en anhörig på grund av det pågående våldet i Jerusalem. I organisationen möts människor från båda sidor av konflikten. Tillsammans går de ut och berättar sin personliga historia och manar till försoning och fred. Vi fick höra berättelserna från en judisk man och en muslimsk kvinna som förlorat sina anhöriga genom självmordsattentat och soldatövergrepp. Mötet med de här personerna blev för mig en av de starkaste upplevelserna under veckan. Det avtryck de båda fredskämparna gjorde var det tydligaste tecknet på hopp som jag upplevde under hela resan.

Kvällen avslutades med en kort samling på studiecentret. Oerhört många tankar hade väckts under dagen. Jag hade blivit starkt berörd av vördnaden för de heliga texterna som jag mötte hos Sara och i den judiska synagogan och av Saras berättelse om hur viktiga de regelbundna bönerna, välsignelserna och skriftläsningarna är i en ortodox judes liv. »Vi judar tror att alla nationer ska mötas i fred i Jerusalem. Vi vet inte hur det ska gå till, men vi tror att det kommer att bli verklighet en dag«, hade Sara sagt. Andlighet

blev dagens pilgrimsord, men andlighet full av kluvenhet och motsägelser.

ÖVERLÅTELSE

På fredagen skulle gruppen gå Via Dolorosa, så som pilgrimer har vandrat vägen sedan korsfartid. »Ta med era träkors«, hade Anna sagt vid frukosten. Det skulle bli en vandring i tystnad och långsamhet, då vi skulle följa Jesus på lidandets väg. Vägen består av fjorton stationer från det att Jesus döms till döden av Pilatus tills hans kropp begravs. Med dagens tema överlåtelse i hjärtat vandrade vi i gåsmarsch ner till Lejonporten, Petra först och jag sist i ledet. Det kändes redan från början att vi gick in i våra egna processer, men vi gjorde det som en grupp som börjat komma varandra nära. Nedanför Lejonporten samlades vi i tät cirkel. Anna läste den första texten och vi sjöng »Hos dig är livets källa, i ditt ljus ser vi ljus«. Sången blev en refräng som skulle upprepas vid varje station.

Så gick vi – på enkelt led och under tystnad – från den ena stationen till den andra. Var och en bar sitt träkors från första dagens bibliodrama i handen. Vid varje station samlades vi tätt intill varandra, som en enda kropp, medan Anna läste evangelietexten och vi gjorde en puls eller en gest och sjöng vår sång. Efter första stationen uppmanade Anna oss att tänka oss in i en roll, en person eller ett föremål, för att upptäcka vad den rollen upplevde under vandringen. Det tog ett tag för mig att hitta rollen. Vid fjärde stationen, när Jesus möter sin mor för första gången, stod det klart vilken roll jag redan omedvetet gått in i, nämligen Marias roll. Vad sker i blicken som utväxlas mellan modern och hennes dödsdömdes son? Jag upplevde smärtan hos Maria när hon ser sin son utsättas för misshandel och vet att han måste dö, och smärtan hos sonen som genom att följa sin kallelse utsätter sin mor för outhärdligt lidande.

JERUSALEMS DÖTTRAR

Åttonde stationen blev minnesvärd. »En stor folkmassa följde med, och kvinnor som sörjde och klagade över honom. Jesus vände sig om

och sade till dem: »Jerusalems döttrar, gråt inte över mig, gråt över er själva och era barn.« Trötta av vandringen och de inre upplevelserna ställde vi oss på ett led och gav varandra axel- och ryggmassage. Sedan vände vi oss om och masserade den som nyss gett oss massage. För oss elva kvinnor blev identifikationen med Jerusalems döttrar kraftfull. Tänk att Jesus vänder sig särskilt till kvinnorna som följer honom och tröstar dem! Efter det började vi kalla oss Bibliodrama Ladies, Jerusalems döttrar.

BÄRA SITT KORS

Före nionde stationen tog vi en paus för att äta och dricka. Känslorna i gruppen visade att deltagarna befann sig mitt uppe i sin egen Dolorosavandring, där vi satt med våra träkors i händerna. Efter den långa tystnaden och de gemensamma men ändå helt individuella upplevelserna hade gruppen svetsats samman och kändes som en enda kropp. Den som var ledsen fick en tröstande hand över ryggen eller en kram. Närhet, empati och delande, under tystnad och i all enkelhet. Vid nionde stationen faller Jesus för tredje gången.

DEN HELIGA GRAVENS KYRKA

De sista stationerna av Via Dolorosa finns inne i Den heliga gravens kyrka. Utanför gravkyrkan samlades gruppen till en runda. Inne i kyrkan går man uppför en trappa till höger och kommer upp på den plattform som man tror är Golgatakullen. Framför den stora tavlan av den lidande Kristus läste Anna texten om hur Jesus dör på korset. »Och Jesus ropade med hög röst: 'Fader, i dina händer överlämnar jag min ande.' När han hade sagt detta slutade han att andas« (Luk 23:44–46). En lång kö ledde fram till huvudaltaret, där man kan lägga sig på knä och med handen känna den grop där Jesu kors lär ha stått. På andra sidan altaret leder en trappa ner till entréhallen. Där ligger den sten där Jesus enligt traditionen sveptes. I andra änden av kyrkan stod människor i lång kö för att besöka den sarkofag som uppges vara Kristi grav. I myllret av pilgrimer från hela världen hade jag svårt att

På enkelt led och under tystnad vandrade gruppen från den ena stationen till den andra på Via Dolorosa, smärtornas väg.

Vid varje station samlades gruppen, medan Anna läste evangelietexten och vi gjorde en puls eller en gest och sjöng vår sång.

Var och en bar sitt träkors från första dagens bibliodrama i handen.

bevara den inre koncentrationen som uppstått under gruppens vandring på Via Dolorosa.

Gruppen fick fyrtiofem minuter för enskild reflektion. Jag satte mig ner med min anteckningsbok för att skriva om mitt eget livs Via Dolorosa. Vilket kors är det jag bär på? Rannsakan- de ord tog form på pappret. Efter en stund lät jag mig sugas in i sorlet av röster och dofterna från rökelsekar som svängdes. Pilgrimer som vandrade i grupper undervisade av sin andlige ledare, latinska böner, radband, munkar, nunnor, barn, kvinnor, män, korstecken av olika slag, språk från hela världen och fotografering överallt. En märklig blandning av andaktsfull vördnad och kyrkoturism.

Utanför kyrkan samlades vi, gjorde en puls och delades in i grupper om tre för att samta- la en stund om vilka upplevelser vi haft under vandringen på Via Dolorosa. Starka känslor kom till uttryck i den lilla gruppens delande. Återigen samlades vi i tät cirkel utmed kyrkans ena yttre långvägg. Varje grupp erbjöds att ut- forska vad som hände, när deras kors möttes i

en gestaltning. De dansande och lekande korsen väckte känslor av många olika slag, vackert, ro- ligt, personligt och gripande. Övningen fick av- sluta korstemat från Via Dolorosa.

DANS OCH FESTSTÄMNING

VID VÄSTRA MUREN

Eftermiddagen var fri tid. Vi skulle återsamlas vid Västra muren kl 18 för att fira sabbatens in- brott. När klockan började närma sig följde vi strömmen av mörklädda män med korkskruv- slockar och höga pälsbrämde hattar för att kom- ma rätt. Vid muren märktes inte någon särskild tidpunkt, då sabbaten skulle infalla. Kvinnorna satt på stolar i en stor cirkel och läste sjungan- de, var och en för sig eller tillsammans, medan rytmen markerades med kroppens rörelser. På männens sida pågick ett energiskt dansande. Flickorna stod på stolar vid sin sida av skranket för att se vad som hände på andra sidan. Ett par unga soldattjejer i kamouflageuniform och med k-pisten hängande över axeln började dansa lika energiskt som killarna. De tog tag i tjejer som

Starka scener om kärlek, sammanhållning och kvinnogemenskap utspelade sig vid Trädgårdsgraven.

satt ner och ryckte in dem i dansen. Inom kort böljade dansen i en ring som blev allt vidare och sedan utvidgades till en yttre och en inre ring. Samtidigt som kvinnorna fortsatte sin sjungande läsning, utvecklades en ren partystämning bland de dansande tjejerna. Den paradoxala blandningen av k-pistarna, soldatuniformerna, den uppslupna dansen, partystämningen och den fromma läsningen gav en ny upplevelse av vad en religiös sammankomst kan vara. Kanske en påminnelse om att den judiska sabbaten alltid firas som en fest? Vi stannade någon timme, innan vi uppsökte kvällens festmåltid i de kristna kvarteren.

UPPSTÅNDELSE

Tidigt lördag morgon lämnade vi Birgittasyst-rarnas gästhem på Olivbergets baksida och åkte med minibussen till Trädgårdsgraven (Gordons Golgata). Dagens tema var uppståndelse. I denna vackert anlagda trädgård med stenkantade grusgångar och blommande bougainvillea möttes vi av den svenske guiden Bertil Wik som introducerade oss i Trädgårdsgravens historia. En del tror att detta är platsen där Jesus korsfästes och begravdes. Under 1800-talet tyckte man sig se en bild i berget som påminner om en döds-kalle, som skulle kunna vara upphovet till namnet Golgata, Huvudskalleplatsen. I klippan bredvid har man hittat fyrtio antika gravar. I den grav som besökarna kan gå in i finns korsmärken från tidig bysantinsk tid cirka 325 e Kr. »Det finns inga bevis för att just detta ska ha varit Kristi grav, men den är ett gott exempel på hur en grav från den tiden kan ha sett ut. Människor kommer faktiskt hit för att se det som inte finns«, kommenterade Bertil.

KVINNORNA VID GRAVEN

Efter besöket vid graven samlades gruppen i en liten avdelning av trädgården för att göra bibliodrama. Vi läste texten om hur de tre kvinnorna, Maria från Magdala, Maria Jakobs mor och Salome kommer med välluktande kryddor till graven för att smörja Jesu döda kropp (Mark 16:1-8). Vi hade lärt av Bertils föredrag att Maria

efter Jesu död kallades Jakobs mor, det vill säga mor till den nu levande äldste sonen. I tre grupper gjorde vi gestaltningar av kvinnornas besök vid graven. För mig blev det återigen självklart att gå in i rollen som Maria som kommer för att smörja sin sons döda kropp. Kvinnorna är på väg till graven och samtalar om vad de ska göra när de kommer fram. De praktiska samtalen om vilka kryddor och oljor som tagits med, vem som packat ner kam och linnebindlar, blir ett sätt för de tre kvinnorna att hantera sin sorg. Tre starka scener om kärlek, sammanhållning och kvinnogemenskap utspelar sig. Vi avslutar med en lekmananattvard, bröd och vin delas i enkelhet. Kristi kropp för dig utgiven. Kristi blod för dig utgjutet. »Ni söker efter Jesus från Nasaret, han som blev korsfäst. Han har uppstått. Han är inte här.«

TILLBAKA TILL JERIKO

Besöket vid Trädgårdsgraven avslutade de upplevelserika händelserna i Jerusalem och färden gick nu vidare genom Juda öken till Jeriko. Sista eftermiddagen och kvällen tillbringades på bekväma Hotel Intercontinental. Pilgrimerna från Sverige förvandlades till utländska turister som njöt av ett bad i poolen och en utsökt kvällsbuffé.

HIMMELSFÄRDEN

Resans avslutande bibliodrama utspelade sig i en helt annorlunda miljö, ett gigantiskt konferensrum med äkta mattor på golvet och enorma kristallkronor i taket. Uppvärmning gjordes som vanligt med de busiga sjalarna. Texten handlade om Jesu himmelfärd. »Ni skall vittna om mig i Jerusalem och hela Judeen och Samarien och ända till jordens yttersta gräns« När han hade sagt detta såg de hur han lyftes upp i höjden, och ett moln tog honom ur deras åsyn.« (Apg 1:3-11). Vi valde roller och satte igång Det stora spelet. Jag valde en roll som inte alls finns i texten, en källa med friskt vatten som sprang upp på bergssidan. Tröttheten efter en upplevelserik vecka började ta ut sin rätt, och jag ville inte ha en aktiv roll. Men i bibliodrama är det ofta så att rollen tar över, och jag upptäckte snart att det

De dansande sjalarna kom fram vid uppvärmningen inför resans sista bibliodrama om Jesu himmelfärd.

var oerhört uppfriskande att vara en källa med levande vatten som aldrig tar slut. »Ni som är törstiga, kom och drick, här finns det gratis vatten«, var källans erbjudande. Upplevelsen fyllde mig helt medan lärjungar, änglar och vita moln levde ut textens berättelse.

MINNENAS GATA - HOPSAMLING

I pausen lade Anna ut veckans alla texter i en lång rad på de äkta mattorna och prydde varje »station« med ett föremål av något slag samt det temaord som hörde till varje text. Pilgrimsorden fanns också med. Nu fick gruppen i uppgift att skapa något av det material som fanns – kartong, strassföremål, knappar, tyger, band, kriter och samtalskort – och placera ut detta vid de texter som berört oss särskilt. Ett energiskt skapande satte igång. Jag gjorde ett hjärta som jag lade på texten om herdarna och ett på Via Dolorosa. Mitt träkors lade jag på Fader vår-texten. När alla var klara inbjöds var och en att vandra utmed Minnenas gata och säga något om vad som blivit betydelsefullt för oss i samband med veckans olika bibliodraman. Eftersom vi redan hunnit dela så mycket med varandra, var det inte svårt att känna igen de processer som de enskilda deltagarna varit inne i under den gångna veckan. Var och en hade gjort sin egen resa från födelse till himmelfärd. För mig handlade det mycket om identifikationen med Maria, Jesu mor.

BIBLIODRAMA LADIES, JERUSALEMS DÖTTRAR

Under hemresan på söndagen fanns utrymme för tre korta rundor med gruppen: före avfärden från Jeriko, efter incheckningen på Tel Avivs flygplats och efter ankomsten till Arlanda på väg mot bagageutlämningen. Det

kändes helt naturligt att samlas i tät cirkel, axel mot axel, för att dela korta spontana intryck – som vi redan gjort så många gånger oavsett om det var på en flygplats, på en bergssluttning, i en grotta, på en restaurang, i en trädgård eller på åttonde stationen av Via Dolorosa. Vi var Bibliodrama Ladies tillika Jerusalems döttrar. Upplevelserna från resan satte djupa spår och följde med i månader. Jag kan inte tänka mig ett bätt-

re sätt att möta de bibliska platserna än att göra bibliodrama där.

Birgitta Walldén, Uppsala, är diplomerad bibliodramaledare och diplomerad psykodramatiker.

FOTO:

BIRGITTA WALLDÉN OCH LOTTA GEISLER

Minnenas gata utlagd på konferensrummets äkta mattor – här »stationen« Via Dolorosa.

